

2. Бабенко А.Г. Аналіз економічної ситуації в аграрній сфері України / А.Г. Бабенко// Економіка АПК. – 2001. – № 10. – С. 18-22.
3. Барабаш М. Спільна турбота про організаційні та економічні взаємовідносини між виробниками і переробниками сировини / М. Барабаш // Харчова і переробна промисловість. – 2000. – № 6. – С. 14-16.
4. Блок Р. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: практичний посібник / [Р. Блок, В. Гончаренко, Н. Іванова]. – К.: Урожай. – 2001. – 286 с.

УДК 338.2

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Лучик В.Є., к.ф.-м.н., доцент

Подільський державний аграрно-технічний університет

Дана комплексна оцінка інноваційної діяльності в регіонах країни, визначені основні напрямки регіональної інноваційної політики з метою підвищення конкурентоспроможності економіки країни в цілому

The complex estimation of innovative activity is given in regions countries, certain basic directions of regional innovative policy with the purpose of increase of competitiveness of economy of country on the whole

Постановка проблеми. Досягнення якісно нового рівня економічного розвитку у країні та підвищення рівня життя можливе лише з переходом до інноваційного типу розвитку, який припускає взаємопов'язане становлення науково-технічної, виробничої, фінансової, соціальної, інституціональної та інших сфер. У Законі України «Про інноваційну діяльність» головною метою державної інноваційної політики визначено створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. Проте як основний чинник забезпечення конкурентоспроможності країни інноваційна діяльність регіонів не визначається. В країнах же Західної Європи, Північної Америки, Японії інноваційна діяльність розглядається як найважливіший чинник розвитку економіки, так само як банківська система та податкова політика. Так, 85-90% приросту ВВП розвинутих країн забезпечуються за рахунок виробництва та експорту наукоємної продукції. У той же час частка України на ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється у \$2,5-3 трлн., становить приблизно 0,05-0,1% [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку регіонів країни активно досліджували і досліджують такі відомі науковці, як З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, З.В. Герасимчук, Я.А. Жаліло, О.А. Кириченко, Б.Є. Кваснюк, Л.Л. Ковальська, В.П. Семиноженко, Л.І. Федулова. Проте, проблема інноваційного розвитку економіки регіонів є комплексною і у контексті досягнення глобальної кон-

курентоспроможності її вирішення потребує пошуку нових гнучких механізмів та інструментів.

Постановка завдання. Метою дослідження є пошук ефективних інструментів інноваційного розвитку економіки на регіональному рівні для досягнення конкурентоспроможності національної економіки.

Викладення основного матеріалу досліджень. Активізація інноваційної діяльності має вирішальне значення як для країни в цілому, так і для кожного її регіону. Регіональна інноваційна політика є невід'ємним складником державної інноваційної політики. Враховуючи особливості того чи іншого регіону, вона визначає, з одного боку, ставлення держави до його інноваційних та науково-технічних проблем, а з іншого, – забезпечує участь наукового та інноваційного комплексу регіону у вирішенні соціально-економічних і науково-технічних проблем держави.

Виходячи із концепції державної інноваційної політики України регіональна інноваційна політика – це форми і методи стимулювання інноваційної активності в регіоні з тим, щоб науково-технічні дослідження та розробки широко втілювалися у виробничий результат – нові конкурентоспроможні види продукції, нові технологічні процеси, нові організаційні рішення [2, с. 578].

Незважаючи на розуміння державою важливості стимулювання інноваційної активності регіонів, дієвих механізмів державної підтримки інновацій в Україні все ж немає, а практика діяльності підприємств свідчить про їх низькій інноваційний потенціал та інноваційну активність. Світова практика свідчить, що конкурентоспроможність економіки на основі інновацій формується на тих територіях, де сконцентрований відповідний інтелектуальний та професійний потенціал і наявна гнучка й ефективна система зв'язків між учасниками інноваційного процесу, яка охоплюють увесь цикл від зародження та продукування інновацій до виробництва нових конкурентоспроможних товарів та послуг.

Витрати на виробництво інноваційної продукції в Україні за 2000-2009 рр., зросли у 4,5 рази і склали у 2009 р. 7949,9 млн. грн. Більша половина з них (62,6%) з них припадала на закупівлю машин, обладнання та програмного забезпечення, у той час як на придбання прав на нові науково-дослідні розробки або на проведення внутрішніх науково-дослідних розробок витрати склали лише 10,7% загального обсягу витрат. Майже половина з інноваційних підприємств взагалі не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень. На придбання інших зовнішніх знань було виділено 1,5% загального обсягу витрат інноваційної діяльності, а інші витрати склали 25,3%.

Аналіз регіонального розподілу обсягу витрат на інноваційну діяльність показав, що найвищі темпи зростання за період дослідження спостерігались у Хмельницькій області (у 137 разів), а також в Івано-Франківській (у 85 рази), Одеській (у 61 рази), Волинській (у 50 разів) областях. Найнижчі темпи зростання витрат відмічені у Чернігівській (у 1,5 рази), Житомирській (1,6 рази), Донецькій (у 1,7 рази) областях. Лише в одному регіоні - Закарпат-

ті за цей же період зменшились загальні обсяги витрат на інноваційну діяльність на 2,5%.

Отже, при загальному наявному зростанні обсягів інновацій в регіонах та країні в цілому, в останні роки сформувалася негативна тенденція до скорочення обсягів фінансування на високотехнологічну продукцію. Це підтверджує динаміка показників наукомісткості ВВП протягом 2000-2009 рр. (вимірюється як питома вага асигнувань на наукові та науково-технічні розробки у ВВП), яка демонструє наростання тенденцій до скорочення інтенсивності наукової і науково-технічної активності (рис. 1).

Дані рис. 1 свідчать, що у 2003-2004 рр. на наукову діяльність були спрямовані найвищі обсяги витрат, які склали 1,06-1,03% ВВП. Весь інший період дослідження 2005-2009 рр. витрати складали менше 1% ВВП, хоча на законодавчому рівні затверджено фінансування науково-технологічної сфери на рівні 1,7% від ВВП.

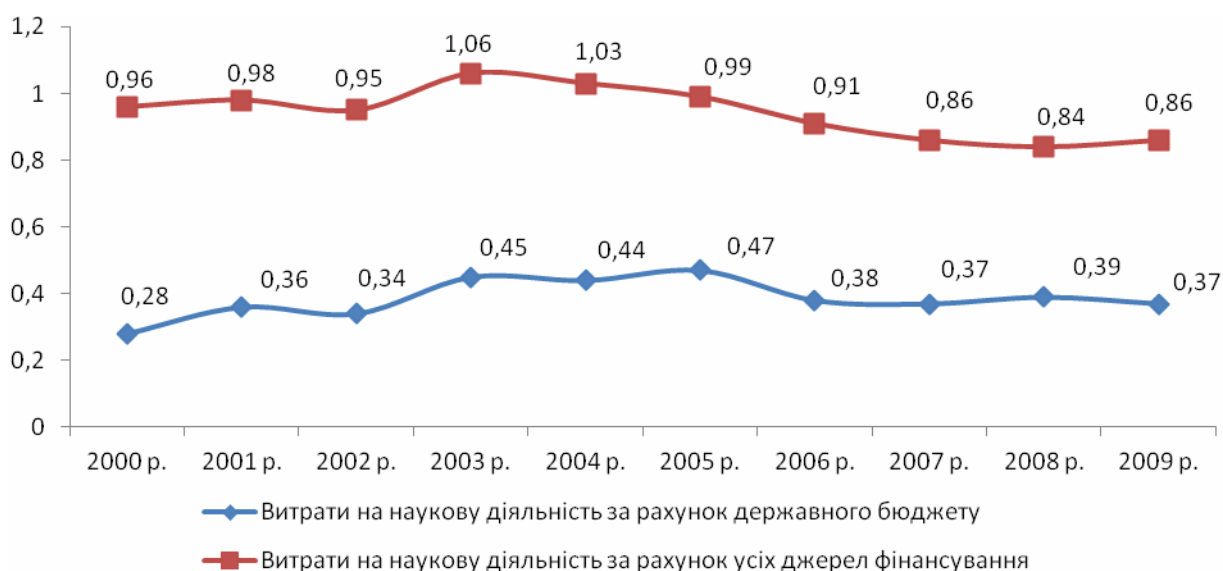

Рис. 1. Динаміка наукомісткості ВВП в Україні, % ВВП [3, с. 89]

Динаміка витрат на наукову діяльність за рахунок державного бюджету має аналогічні тенденції з поступовим зростанням у 2003-2005 рр. і поступовим зниженням до 2009 р. Найвищий показник витрат держави на фінансування наукової діяльності був досягнутий у 2005 р. і склав лише 0,47% ВВП.

Недостатнє фінансування науки з боку держави залишається значним чинником виключно низької частки України на світових ринках інноваційної продукції. Протягом останніх десяти років у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку відбулось відносне зростання витрат на науково-дослідницьку діяльність конструкторських розробок відносно ВВП. У 2007 році наукова активність світової економіки збільшилась до 1,72%, економіки ЄС – 1,77% (впродовж періоду 2002-2007 вона майже не змінилась). Українські показники майже вдвічі нижчі.

Отже, показник наукомісткості ВВП відображає поточний стан національної економіки, що зосереджена на розвитку із застосуванням фактору науково-технічного росту, а кількість витрат на особу для працівників галузі

науки та техніки демонструє, які передумови склалися в науково-технічному розвитку. В Україні витрати на особу для працівників галузі науки та техніки за 2000-2009 рр. зросли на 31,6% і становили у 2009 р. 4,16 тис. грн. Тут важливо відмітити, що у 2003-2005 рр. цей показник коливався у межах 4,8-4,9 тис. грн. на одну особу, а з 2006 р. почав знижуватись. Такий брак коштів на науково-технічні кадри свідчить про руйнування фінансових основ функціонування галузі науки, що неминуче веде до технологічної залежності держави і відносить України до країн наздоганяючого розвитку.

Підтверджує цей висновок і значення рівня інновативності для країни — 0,23, розрахованого на основі використання індикаторів Європейського інноваційного табло. Крім України, до цієї групи входять Угорщина — 0,24, Росія — 0,23, Латвія — 0,22, Польща — 0,21, Хорватія, Греція — 0,20, Болгарія — 0,19, Румунія — 0,16, Туреччина — 0,08. У порівнянні з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» — приблизно у 3 рази (Швеція - 0,68), від «країн-послідовників» — 2 рази (Великобританія — 0,48), від країн «помірні інноватори» — 1,6 рази (Норвегія — 0,35) [4, с.165].

Особливе занепокоєння викликає тенденція щодо скорочення в країні кадрового потенціалу наукових організацій, який безпосередньо забезпечує здійснення наукових досліджень та розробок. У 2010 р. порівняно з 2000 р. він скоротився у 1,3 рази: в наукових організаціях працювало 89534 осіб, у тому числі 14418 докторів наук та 84000 кандидатів наук. У регіональному аспекті практично в усіх областях, крім Київської та Чернівецької, відбулось скорочення кадрового потенціалу організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Найбільше скорочення наукових кадрів відбулось (більше 50% від загальної кількості) відбулось у Волинській, Луганській та Хмельницькій областях. Потрібно зауважити, що у науково-дослідних інститутах Волинській та Хмельницькій областях у 2009 р. не працювало жодного доктора наук. Також значне скорочення докторів наук відбулось у Кіровоградській (на 88,2% від рівня 2000 р.), Івано-Франківській (на 81,3%), Рівненській (на 50%) областях. У 17 регіонах країни зменшилась кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи. У Житомирській та Донецькій областях закрито 33,7 і 35,7; усіх наукових організацій. Таке суттєве скорочення наукових кадрів в Україні призвело до того, що сьогодні науковців у 9 разів менше, ніж державних службовців, у 5 разів менше, ніж міліціонерів, у 4 рази менше, ніж військових [5, с.120]

Потрібно відмітити, що суттєве збільшення організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, відбулось у 2009 р. у Чернівецькій (на 41,2% у порівнянні з 2000 р.), Івано-Франківській (на 22,2%) областях та Автономній республіці Крим (на 9,5%). Проте, у двох останніх регіонах ні кількісно, ні якісно не відбулось покращення кадрового потенціалу. Збільшення наукових кадрів відмічено у Чернівецькій (на 14,2%) і Київській (9,8%) областях.

Отже, хоча насиченість науковими кадрами в Україні зараз відповідає рівню таких країн як Іспанія, Польща, Чехія, Угорщина, однак є вдвічі меншою за середнє значення цього показника у країнах ЄС та майже у чотири

рази менше, ніж у найбільш забезпеченій науковими кадрами серед європейських країн Фінляндії [6, с. 124].

Крім того, розподіл кадрового потенціалу не відповідає вимогам розвитку інноваційної діяльності та побудові інноваційної моделі економіки країни. За даними Держкомстату України з усіх фахівців вищої кваліфікації, які займаються науково-технічною діяльністю в Україні, понад дві третини працює в установах академічного профілю, 18,8% — у галузевих науково-дослідних та проектних організаціях, 12,5% — в наукових частинах та лабораторіях вищих навчальних закладів, і лише 0,7% — у заводському секторі (тут працює лише 90 докторів та 145 кандидатів наук) [7].

У вищих навчальних закладах зросла кількість аспірантів — в 2 рази, докторантів — у 2,4 рази. Проте, знизилась частка аспірантів, а, саме головне докторантів, які займаються вивченням фізико-математичних наук та технічних наук. Така ситуація є незадовільною. За даними статистики впровадження інновацій у країнах ЄС більшість вчених і інженерів, які зайняті дослідженнями й розробками, працюють у сфері матеріального виробництва, у промисловості. Також сьогодні на вузівський сектор науки припадає менше 7% загальних асигнувань на всю науку, а частка фінансування науково-технічних робіт у вузах складає лише 3% загальних коштів на їх утримання, що значно менше аналогічних показників у дореформений час в Україні і в теперішній час в розвинутих країнах.

Погіршується в країні і демографічна структура наукових кадрів. Протягом останніх років при розподілі числа докторів наук за віком спостерігається збільшення частки науковців пенсійного віку: серед чоловіків вона складає 58,0% (у 2009р. — 54,8%), серед жінок — 53,2% (52,4%), частка учених до 40 років залишається досить незначною — 3,7% (532 осіб). Середній вік спеціалістів на 01.10.2010р. становив 61 рік (жінок — 57 років) [8].

У 2009 році частка молодих докторів наук віком до 40 років становила лише 3,3%. А питома вага молодих вчених віком 24-29 років на 10000 осіб становила лише 5,9%. Для порівняння цей показник у США становить 10,2%, Німеччині — 8,0%, Франції — 19,6% [9].

На даний час лише менше третини всіх вітчизняних кандидатів і докторів наук працює безпосередньо в науковій сфері. Цьому в певній мірі сприяє втрачання вимогливості при вирішенні проблем атестації наукових кадрів, присудженні вчених і академічних звань, зниження престижу наукової праці при збереженні в суспільстві престижу вчених звань, які сьогодні становляться також своєрідним предметом приватизації [10].

Таким чином, за умов загального скорочення чисельності науковців, незначного притоку в науку молоді, домінування у складі наукових кадрів науковців старшого віку в найближчі роки може статися серйозна кадрова криза внаслідок природного відтоку з наукової сфери значної кількості нині ще працюючих пенсіонерів. Також інтенсивний відтік вчених, кваліфікованих спеціалістів за кордон призводить до руйнування наукових шкіл, що веде до руйнування наукового потенціалу українського суспільства, відновити який в майбутньому буде надзвичайно складно, якщо взагалі можливо.

Висновки. Незважаючи на загальне розуміння важливості інноваційного розвитку регіонів, дієвих механізмів державної підтримки інновацій в Україні немає. Практика діяльності суб'єктів господарювання свідчить про дуже низьку інноваційну активність підприємств. Впровадженню інновацій заважає недостатність фінансування наукових закладів та бюджетного фінансування інноваційних проектів, слабкість інноваційної інфраструктури. Застарілість сучасної технічної та технологічної бази науки, втрата творчого потенціалу кадрів практично унеможливають проведення в Україні досліджень на світовому рівні.

Тому розвиток регіонів неможливий без активного державного стимулювання інноваційної діяльності. Одним із найважливіших завдань регіональної політики України має бути врахування інноваційної політики розвитку регіонів, метою якої повинно стати формування сприятливого інноваційного середовища, що забезпечувало б перетворення наукових ідей та розробок у ринкові продукти міжнародного рівня, а також впровадження цих продуктів у важливі галузі економіки і соціальну сферу. Кожний регіон повинен мати свої пріоритетні напрями розвитку відповідно до стану власної науково-промислової бази, виходячи із потенціалу виробничих можливостей регіону, орієнтуючись на наявні ресурси та ринкові потреби.

Література:

1. Шишов О. Зачем Украине наука и инновации? / О. Шишов // Перспектива 2000. – 2010. – № 44(532).
2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В.М. Гейця. – К. : Ін-т екон. прогнозування, Фенікс, 2003. – 1008 с.
3. Економіка України за 1991-2009 роки / за заг. ред. акад. НАН України В.М. Гейця [та ін.], НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К.: Держкомстат України, 2010. – 112 с.
4. Стратегія інноваційного розвитку України 2010-2020 в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog>
5. Кузьменко О.Ю. Інтелектуальний капітал України та його вплив на економіку країни / О.Ю. Кузьменко, Д.С. Мацеха // Вісник Хмельницького Національного університету. – 2010, №5, Т.2. – С.118-121.
6. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільства та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. Т. 1: Економіка знань – Модернізаційний проект України / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 544 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. / Держкомстат України. — К. Техніка, 2009 . – 457 с.
8. Доктори наук України у 2010 році. Експрес-випуск Держкомстату України №295 від 15.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uz.ukrstat.gov.ua/press/2010/expr_v108.pdf.
9. OECD and Belgian Science Policy (2008). "Internationalisation of R&D: trends, issues and implications for S&T policies: a review of the literature". Background report for the forum of the Internationalisation of R&D, Brussels, 29-30 March.
10. Стенограма виступу Прем'єр-міністра України Миколи Азарова на загальних зборах Національної академії наук України 13 травня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/publish>.